

Nemzetközi Kapcsolatok
és Politikatudományi
Doktori Iskola

TÉZISGYŰJTEMÉNY

Darabos Ádám

„A Critical Student of Augustine” – Reinhold Niebuhr’s Interpretation of Augustine

című Ph.D. értekezéséhez

Témavezető:

Zoltán Balázs DSc, PhD

Budapest, 2023

TÉZISGYŰJTEMÉNY

Darabos Ádám

„A Critical Student of Augustine” – Reinhold Niebuhr’s Interpretation of Augustine

című Ph.D. értekezéséhez

Témavezető:

Zoltán Balázs DSc, PhD

© Darabos Ádám

Tartalomjegyzék

1. Kutatási előzmények és a téma indoklása	4
1.1. Reinhold Niebuhr	4
1.2. Niebuhr és Ágoston	5
2. Módszertan	6
3. Eredmények	8
3.1. Politikai realizmus és keresztény realizmus	8
3.2. Niebuhr és Ágoston	8
3.3. Első eszmei életszakasz (1913-1928) – Egy fiatal protestáns lelkész és egy idős ortodox katolikus.....	10
3.4. Második eszmei életszakasz (1928-1934) – Túl szocialista az ágostonizmushoz	10
Harmadik eszmei életszakasz (1935-1939) – Ágostonizmus helyett profetizmus	11
3.5. Negyedik eszmei életszakasz (1940-1952) – Ágoston, az “első teológus”	12
3.6. Ötödik eszmei életszakasz (1952-1958) – Ágoston, a keresztény realista.....	14
3.7. Hatodik eszmei életszakasz (1958-1971) – Ágoston, a merev keresztény realista	15
3.8. Lezárás.....	15
4. Jelentős hivatkozások	17
5. A szerző korábbi, témában írt művei	19

1. Kutatási előzmények és a téma indoklása

1.1. *Reinhold Niebuhr*

“Reinhold Niebuhr az emberről, etikáról és különösen a politikai etikáról való gondolkodás egész légkörét befolyásolta. Olyanokra is hatott Niebuhr, akik ezt nem is észlelik”¹ – jelentette ki az amerikai protestáns társadalometikus, John C. Bennett 1967-ben. Először protestáns lelkészként, majd egyetemi professzorként és tudósként, végül pedig közéleti értelmiségiként volt Niebuhr – saját korában – az Egyesült Államok központi alakja. Niebuhr politikai gondolkodását gyakran fémjelzik a „keresztény realizmus” kifejezéssel, amely, más fogalmakhoz hasonlóan, nehezen meghatározható, miközben számos – kutatók által megfogalmazott – definícióval és koncepcióval rendelkezik. Röviden, a keresztény realizmust leginkább egy megközelítésnek, perspektívának, gondolkodásmódnak tekintik, amely az emberi bűnösségre, önzőségre, valamint a politikai és társadalmi valóságra fókuszál, miközben keresztény társadalmi célokat, különösen az igazságosságot kívánja elérni.

Az elmúlt fél évszázadban az amerikai társadalomtudomány szorgosan kutatta Reinhold Niebuhr gondolatait, a másodlagos irodalommal könyvtárakat lehetne megtölteni. Niebuhr érdeklődéséhez hasonlóan, az irodalom is széleskörű. Amennyiben az irodalom jelenlegi irányvonalát vesszük figyelembe, legalább háromfajta vizsgálódást lehet elkülöníteni. Az első egyfajta „Niebuhr-studies,” amely Niebuhr társadalometikáját, teológiáját, politikai gondolkodását és eszmei örökségét kutatja általánosságban. A második Niebuhr és keresztény realizmusának 21. századi relevanciáját vizsgálja. A harmadik pedig – tekintve, hogy Barack Obama egyszer megjegyezte, hogy „Szeretem őt; ő az egyik kedvenc filozófusom” (Brooks, 2007) – Niebuhr hatását vizsgálta Obama meglátásaiban, eszméiben, és (szak)politikájában.

Röviden, a jelenlegi munkák többsége Niebuhrrel kapcsolatosan azzal foglalkozik, hogy Niebuhr mit gondolt, illetve, hogy annak mi a kortárs következménye. Máshogy fogalmazva, elsősorban Niebuhr gondolatainak tartalmával, relevanciájával és hatásával foglalkoznak. Ez elvonta a figyelmet Niebuhr „forrásairól”, mégpedig, hogy miféle hatások, különösen elméleti hatások érték őt politikai gondolkodásának alakulása közben. Mely szerzők foglalkoztatták Niebuhrt? Mely szerzők irányába fordult inspirációért? Hogyan értelmezte őket? Hogyan hatottak e szerzők Niebuhr teológiai, társadalmi és politikai gondolkodására?

¹ A kivonatban olvasható szó szerinti fordítások sajátok.

1.2. *Niebuhr és Ágoston*

Az irodalom elkezdett a Niebuhrt érő kortárs hatásokról értekezni abban a tekintetben, hogy figyel a Niebuhr és kortársai, így – többek között – John Dewey, Paul Tillich, Karl Barth, H. Richard Niebuhrre és Joshua Heschel közötti viszonyra (ld. Rice 2013, and Lovin-Mauldin 2021 II. fejezet). Ugyanakkor, ez a törekvés nem (vagy legalábbis kevésbé következetesen) észlelhető azoknál az elméleti hatásoknál, amelyek nem Niebuhr kortársaitól érkeztek, hanem akiket Niebuhr olvasott, értelmezett és akiből inspirációt merített, például – ha Kroner (1961) beszámolóját vesszük alapul – (Szent) Pál, (Szent) Ágoston, Luther Márton, Kálvin János, Blaise Pascal és Søren Kierkegaard esetében. Az e szerzők és Niebuhr közötti viszony csak érintőlegesen jelenik meg az elmúlt két évtized (de leginkább általánosságban is) az egész irodalomban. Érintőlegességen azt kell érteni, hogy egy-két eset kivételével e szerzők nincsenek megemlítve, vagy az értekezés eseti és következtelen.

Ez a megállapítás még (Szent) Ágoston (354-430) esetében is igaz, aki a vonatkozó szakirodalom (pl. Kroner, 1961; Lemert, 2011; Tsonchev, 2018; Lovin-Mauldin, 2021), Niebuhr szellemi önéletrajza (Niebuhr, 1961 [1956]), valamint felesége, Ursula Niebuhr kijelentése (Niebuhr, 1991) szerint is jelentős hatással volt gondolkodására. Egy levélben Niebuhr „Ágoston kritikus tanítványaként” (Niebuhr, 1991, p, 379) hívja magát. Röviden, hiány észlelhető a Niebuhrt érő eszmetörténeti hatások vizsgálatában, amely Ágoston esetében is igaz. A disszertáció e hiány megszüntetéséhez kíván hozzájárulni Niebuhr Ágoston-értelmezésének módszeres vizsgálatával és értékelésével.

A fent említett elméleti jelentőségen túl Eric Gregory – Niebuhr olvasatának jelentőségére vonatkozó – érvelése tovább erősíti a Niebuhr Ágoston-értelmezésével foglalkozó komoly vizsgálat szükségességét. A következőt állítja:

„Nem szabad alábecsülni Niebuhr hatását abban, hogy Ágostont a politikai realizmussal hozta kapcsolatba. Számos állampolgár számára, különösen az amerikai egyházakban és egyetemeken, Niebuhr a sztenderd út a politikai ágostonizmushoz. Valójában, a 20. századi katolikus társadalmi tanításban az ágostonizmus viszonylagos figyelmen kívül hagyásának okán az sem túlzó állítani, hogy Niebuhr Ágostona vált a protestáns mellett a katolikus politikai elképzeléssé is. Niebuhr Ágostonának tekintélye továbbra is hivatkozási alap,

amennyiben a felmerül, hogy politika az utópizmus illúziójában kényeztetné magát. (Gregory, 2008, p. 82).

A disszertáció gyakorlati jelentősége, hogy eszközül szolgálhat Reinhold Niebuhr gondolatainak a magyar társadalomtudomány irányába történő közvetítésére. Hatalmas szellemi öröksége ellenére Magyarországon viszonylag elhanyagolt, ismeretlen Niebuhr. Egy döntő kérdés eddig megválaszolatlan maradt: a fent említett elméleti jelentőségen túl, miért Ágoston és Niebuhr? És miért most? Ágoston és Niebuhr szkeptikusak voltak az egyének és emberi közösségek (pl. nemzetek) erkölcsi képességeivel, valamint tökéletesíthetőségével kapcsolatban. Gondolataik felhasználhatók a szentimentalizmussal (amely az idealizmus egy szélsőséges formája) és az utópizmussal szemben, amelyek jelentéktelenek vagy hatástalanok a politikai cselekvés előmozdításában. Ennek ellenére, politikai gondolkodásuk – amely részben tartalmazta teológiai és etikai eszméiket – nem vált cinizmussá (a realizmus szélsőséges formájává), amely demoralizálja, vagy képtelenné teszi a politikai cselekvést. Továbbá, pesszimizmusuk ellenére képesek voltak keresztény etikai alapokon normatív elvárásokat megfogalmazni az állampolgárok irányába. Ezzel a típusú politikai gondolkodással lehetőség adódik az erkölcsi értékeket (pl. szeretet, igazságosság) képviselő politikai részvételre a társadalomban, anélkül, hogy elfelejtenénk, hogy az emberek esendőek és a politika nem csak az erkölcsről, hanem a rendről és a hatalomról is szól. Az ilyen típusú gondolkodás robusztus mégsem vezet szélsőségekhez, amelyek, akárcsak most, mindig is a liberális demokráciák ellenségei voltak.

2. Módszertan

A szakirodalomban egyetértés van abban, hogy Ágostonnak fontos szerepe volt Niebuhr teológiai, társadalmi és politikai gondolkodásában, Mégis, a kérdés nincs feldolgozva szisztematikusan és mélyrehatóan. Bár a (feltételezett) hasonlóságok és különbségek többé-kevésbé jelen vannak a szakirodalomban (ami szintén alaposabb vizsgálatot igényelne), Niebuhr Ágoston-értelmezése szinte teljesen hiányzik. Pedig, az e szempontokra való összpontosítással jobban érthető Ágoston és Niebuhr kapcsolata, s egyben szükséges is ahhoz, hogy bemutatható legyen a komplex viszony. A másik két megközelítés (azaz a hasonlóságok és hatások meghatározása) is gyümölcsöző eredményekkel kecsegtet. Ráadásul ezek nem is választhatók el teljesen egymástól; ha valaki a három szempont közül valamelyikben elmélyül, akkor a másik kettő bizonyos mértékig beszivárog. Mindazonáltal egy vezérelvet vagy elemzési utat szükséges választani, ami ez esetben Niebuhr Ágoston-értelmezése.

Röviden, a disszertáció egy teoretikus hiányt kíván betölteni Niebuhr Ágoston-értelmezésének szisztematikus kidolgozásával és értékelésével. Kérdésként a következőképpen hangzik: miképpen értelmezte Niebuhr Ágostont?

A disszertáció központi fejezete – Niebuhr tudományos munkásságának áttekintésével – bemutatja, hogy Niebuhr miképpen értelmezte Ágostont és eszméit. A fókusz az Ágostonról és eszméiről szóló niebuhri gondolatok tartalmán, kontextusán, Niebuhr eszmei életszakaszainak jellegzetességein, a változások okain és az összképen van. A kutatás központi része az elsődleges niebuhri forrásokon alapul; tizenkilenc könyv került feldolgozásra, amelyek többsége monográfia, illetve esszé- és prédikációgyűjtemény. Az érvelést másodlagos források és Niebuhr rövidebb írásaiból származó további válogatások egészítették ki. Hat eszmei életszakasz alkotja a központi fejezet szerkezetét. E fázisok többnyire átfedésben vannak Niebuhr életének és tudományos karrierjének általános menetével, azonban – a konkrét témából adódóan – kisebb változások előfordulnak.

Szükséges megjegyezni, hogy Niebuhr, saját nézetei vagy más szerzők értelmezései alapján, félreértelmezhetette Ágostont. Ezt saját céljaiból, de akár akaratlanul is megtörténhetett. A Niebuhr Ágoston-értelmezésének átlátását célzó központi törekvés mellett bizonyos részeknél az értelmezés érvényességének, helyességének vizsgálatára is sor került, rámutatva az esetleges tévedésekre és azok okaira. E meglátások arra az időszakra vonatkoznak, amikor Niebuhr a legkritikusabban viszonyult Ágoston irányába (2. és 3. szakasz).

A másodlagos irodalom írásaihoz képest a disszertáció hozzáadott értéke lehet, hogy az Ágoston hivatkozásokon túlmenően azt is figyelembe veszi, hogy Niebuhr mit olvasott vagy olvashatott Ágostontól és Ágostonról. Ha Niebuhrt figyelmesen olvassuk, az is látható, hogy Ágoston-értelmezését más tudósok, köztük történészek, teológusok és filozófusok érvei is alakították. Végző soron Ágoston-értelmezése eredeti és kreatív volt, amely Ágoston mély ismeretén alapult; mindazonáltal mások is befolyásolták meglátásait.

A fókuszot illetően elengedhetetlen hangsúlyozni, hogy ez a disszertáció elsősorban Niebuhrre, nem pedig Ágostonra összpontosít. Niebuhr Ágoston-értelmezését elsősorban Niebuhr írásaiból értjük meg. Praktikusán ez azt eredményezi, hogy ez a disszertáció nem vizsgálja Ágoston gondolatait oly mélységben, mint Niebuhrét.

3. Eredmények

3.1. *Politikai realizmus és keresztény realizmus*

- A politikai realizmus többféleképpen leírható. A legtágabb értelemben egy olyan eszmetörténeti hagyomány, amely a “hatalomra és az érdekekre összpontosít, gyanakvó a moralizálással szemben, és tekintettel van a politikai cselekvés korlátaira” (McQueen, 2018, pp. 6-7).
- Niebuhrt joggal tekintették realistának, de rokonságban áll az úgynevezett klasszikus realizmussal is, amelynek képviselői a huszadik század közepi amerikai szerzők, akik szembefordultak koruk idealizmusával. Továbbá Niebuhr realizmusának számos aspektusa van tudományos karrierje során. Mindazonáltal a lényeg Niebuhrnél a következő: a realizmus a valóság helyes megértésének képessége. A „kereső őszinteség” kifejezést Bennett megfelelően használja Niebuhr realizmusának leírására.
- Niebuhr politikai és társadalmi kérdésekhez való hozzáállása a pragmatizmus fogalmával is leírható, amely esetben fontos hivatkozási pont volt William James.
- Niebuhrt a keresztény realizmus legjelentősebb alakjaként kezelik, de kortársait (köztük Douglas Clyde Macintosht, Walter Marshall Hortont, Bennettet és H. Richard Niebuhr), valamint követőit is figyelembe kell venni.
- Niebuhr keresztény realizmusa különbözőképpen közelíthető meg. Richard Wightman Fox mint egy negatív megközelítést, Roger Shinn mint a „keresztény” és a „realizmus” kifejezések kombinációját, míg Robin Lovin mint a politikai, teológiai és erkölcsi realizmus kombinációját határozza meg. Mégis, végső soron a társadalmi igazságosság megvalósításáról van szó, amelyhez az emberi természet, valamint a politikai és társadalmi valóság megfelelő megértése szükséges. A keresztény realizmus hibái általában abból erednek, hogy egyik elemét túlhangsúlyozzák.

3.2. *Niebuhr és Ágoston*

- Az angol nyelvű másodlagos irodalom tudatában van a Niebuhr és Ágoston közötti viszony. Megszámlálhatatlan szakkönyv és cikk említi a két keresztény tudós közötti kapcsolatot. Mégis, e írások érvei nagyrészt leegyszerűsítők, vagy más cikkek következtetéseit visszhangozzák.

- Elsősorban két megközelítés alkalmazható az Ágoston és Niebuhr közötti kapcsolat feltárására. Az első Ágoston gondolatainak Niebuhrnél megvalósuló folytatására összpontosít. Így Niebuhrt az ágostonizmus hagyományában tárgyalja, s emiatt Niebuhr ágostonizmusáról beszélhetünk. A második Niebuhrt vizsgálja, és megpróbálja megtalálni Ágoston szerepét az ő gondolkodásában.
- Az Ágoston Niebuhr teológiai és politikai gondolkodásában betöltött szerepéről szóló munkákban (pl. Kroner, 1961; Tsonchev, 2018; Paispays, 2016) számos hasonlóságot és hatást vesznek figyelembe a szerzők. Mégis, egyik sem kínál átfogó beszámolót Niebuhr Ágoston-értelmezéséről.
- Az ágostonizmus hagyományának irodalmában is esik szó Niebuhrról. Bár Gregory (2008) könyve lényeges adalék ahhoz, hogy Niebuhr Ágoston-értelmezésének relevanciáját érzékelhessük, normatív politikaelmélete elsősorban nem Niebuhrre összpontosít. Bruno (2014) fejezete Niebuhr politikai ágostonizmusáról – elsősorban rövideje és a kronológiai szempont hiánya miatt – nem tud szisztematikus munkát eredményezni.
- Talán a nemzetközi kapcsolatok elmélete szenteli a legtöbb figyelmet Ágoston és Niebuhr kapcsolatának, de anélkül, hogy Niebuhr gondolkodásának gerincét, teológiáját vizsgálná.
- Az a tény, hogy nincs nagy irányadó forrás Ágoston és Niebuhr kapcsolatáról, tovább erősíti a szisztematikus vizsgálat szükségességét.
- Niebuhr Ágostonhoz és gondolkodásához való viszonyulása ellentmondásosnak tekinthető; az elméleti szakaszok között jelentős különbségek figyelhetők meg. Érdeklődésük, keresztény háttérük és apologetikai szerepük számos átfedése ellenére Niebuhr negyvenes éveinek közepéig nem kezelte Ágostont különleges, vagy meghatározó szerzőként.
- Röviden, Niebuhr Ágostonról alkotott nézeteinek „paradoxonai” közé tartoznak azok a tények, hogy későn kezdte tanulmányozni Ágostont, mégis sokáig tanulmányozta őt; bizonyos érveket évtizedeken át hangoztatott Ágostonról, mégis sokat változtak a nézetei; dicsérte Ágostont és tanult tőle, mégis kritikus maradt vele szemben.
- Mindig szem előtt kell tartani, hogy Niebuhr nem volt Ágoston-kutató. Ez azt jelenti, hogy nem állt szándékában Ágoston egész gondolkodását szisztematikusán vizsgálni vagy értékelni.

3.3. *Első eszmei életszakasz (1913-1928) – Egy fiatal protestáns lelkész és egy idős ortodox katolikus*

- Az első eszmei életszakasz három írást tartalmaz, ezek az alábbiak: *Young Reinhold Niebuhr* (Niebuhr, 1977), *Leaves from the Notebook of a Tamed Cynic* (Niebuhr, 1957 [1929]), és a *Does Civilization Need Religion?* (Niebuhr, 1927).
- E három forrás alapján megállapítható, hogy Niebuhr fiatal korában szinte egyáltalán nem írt Ágostonról. Másképpen fogalmazva, ebben az eszmei szakaszban Ágoston nem volt érdemben jelen Niebuhr gondolkodásában. Továbbá nem mutatható ki komoly hasonlóság vagy hatás köztük.
- Bármennyire is befolyásolta később Ágoston Niebuhr gondolkodását, hatása oly módon korlátozott, hogy nem tartozott Niebuhr gondolkodásának „első mozgatói” közé. Számos eszmei minta már jelen volt Niebuhrnál, amikor Ágostonnal találkozott.
- A tény, hogy Niebuhr nem kezelte Ágostont hasznos forrásként, abból származott, hogy – az ismeretlenség okán – éretlen volt Ágoston-képe (amelyre, ekkor valószínűleg George Santayana volt hatással). Továbbá, az a szakadék is hozzájárult ehhez, amely egy fiatal detroiti protestáns lelkész és egy idős ortodox katolikus között tátongott.
- Bár Ágoston az utolsó könyvben (*Does Civilization*) szerepel, a hivatkozás lényegtelen. Mindazonáltal ez a fejezet lehetővé tette, hogy Niebuhr gondolkodásának meghatározó aspektusaival, így korai idealizmusával, realizmusának csíráival, a szentimentalizmus és a cinizmus ellentétes álláspontjaival, a próféták jelentőségével és Detroitban szerzett korai tapasztalataival foglalkozzon a dolgozat.

3.4. *Második eszmei életszakasz (1928-1934) – Túl szocialista az ágostonizmushoz*

- Niebuhr Union Theological Seminary-hez történő csatlakozása új lehetőségeket hordozott a teológiában való elmélyülésre, de Niebuhr a szocializmus és a politika felé fordult.
- A látszólag lényegtelen könyv, a *The Contribution of Religion to Social Work* (Niebuhr, 1932) a kereszténység és a marxizmus közötti tétovázás pillanatát ragadja meg. Ez a könyv tipikus példája annak a korai niebuhri felfogásnak, hogy a keresztény hitet valamilyen módon azonosnak tekinti az erkölcsi idealizmussal. Végül ettől Ágoston szabadítja meg Niebuhr-t.

- *A Moral Man and Immoral Society* (Niebuhr, 2001 [1932]), amely Niebuhr híressé tette, a keresztények társadalmi cselekvésének radikális hangvételű kézikönyve. Itt jelenik meg először Ágoston a maga realizmusával, de az értelmezés üzenete a kishitűség, illetve az a probléma, hogy az ortodoxia képtelen a (radikális) társadalmi cselekvés előmozdítására. Még ha Ágoston lassan be is kerül Niebuhr szellemi horizontjába, Niebuhr Ágoston-értelmezéséből itt nem szabad komoly következtetéseket levonni, ugyanis nem vizsgálja részletesen gondolkodását.
- *A Reflections to an End of an Era* (Niebuhr, 1934), Niebuhr (állítólag) legmarxistább könyve. Itt már elkezdi a keresztény ortodoxiával részletesebben foglalkozni, de arról, és annak egyik képviselőjéről, Ágostonról alkotott általános negatív véleménye megmaradt, mivel elfogadta a rabszolgaságot és az „államról mint isteni rendelésről szóló tant” (Niebuhr, 1934, p. 220).
- Niebuhr korai Ágoston-értelmezése részben más szerzőkre (pl. Charles Howard McIlwainre és Alexander James Carlylra) támaszkodott.
- Bár Ronald Stone azt állítja, hogy Niebuhr „Detroitban kezdte el Ágoston tanulmányozását” (Stone, 1992, p. 67.), az alapul szolgáló bizonyítékok hiánya azt mutatja, hogy valószínűbb – amit Bingham (1961) és Dorrien (Dorrien in Niebuhr, 2011) állított –, hogy Niebuhr a 30-as évek közepén kezdett komolyan foglalkozni Ágostonnal.
- A második eszmei életszakaszban Niebuhr nem került lényegesen közelebb Ágostonhoz. Bár gyakrabban jelenik meg, az utalásokat, hasonlóságokat és hatásokat tekintve nincs érdemben jelen Niebuhr gondolkodásában. Ez komoly megállapítás, hiszen Niebuhr ekkorra már viszonylag érett társadalmi és politikai gondolkodással rendelkezett. Ágoston Niebuhr szellemi fejlődésében nélkülözhetetlen alak lesz. Mégis, Niebuhr politikai gondolkodásában, különösen a politikai etikájában játszott szerepe a késői felfedezés miatt korlátozott marad.

Harmadik eszmei életszakasz (1935-1939) – Ágostonizmus helyett profetizmus

- E szakasz volt a legmozgalmasabb, ugyanis Niebuhr, teológiai és filozófiai kutatásával párhuzamosan Ágostonnal is elkezdett megismerkedni. A szekuláris írásaira teológusoktól érkező kritikákon felül legalább három tényező ösztönözte erre Niebuhrt. Először, személyes kapcsolatban állt számos képzett teológussal (pl. Tillichel). Másodsorban, felkészültségéhez hozzájárultak az Unionban tarott kurzusok is. Végül pedig, 1934-ben

meghívást kapott a Gifford Lectures-re, amely az egyik legrangosabb előadássorozat, amelyet egy teológus tarthat. Niebuhr 1939-es edinburghi előadásáig mély teológiai és filozófiai kutatásokat folytatott.

- Az *An Interpretation of Christian Ethics* (Niebuhr, 1935) Niebuhr első keresztény – teológiailag megalapozott – társadalometikai műve. Ebben rendezte a szeretet és igazságosság viszonyát, ugyanakkor inkább egy profétai, semmint egy ágostoni hangot ütött meg. Az Ágostonról alkotott általános vélemény lesújtó; ez Niebuhr legkritikusabb könyve Ágostonnal szemben. A legtöbb kifogást továbbra is az ortodox tévtanoknak tulajdonítja (pl. a gonosz uralkodók isteni kinevezése, literalizmus), de azzal is megvádolja Ágostont, hogy a prófétai dinamizmust – a szakramentalizmus bevezetésével – kivette a kereszténységből.
- Meglepő módon a *The Book of the Common Prayer* reggeli imáját, mint az anglikán ágostonizmus egyik produktumát, a modern racionalizmus és idealizmus ellentétéként értékelte Niebuhr (Niebuhr, 1936). Az effajta dialekticizmus vonzó volt Niebuhr számára.
- A *Beyond Tragedy* volt az első könyv, amelyben Ágoston értelmet adott a történelemnek, s ezt – gondolkodásának számos negatívuma mellett – pozitívumként kezelte Niebuhr (1937). A Niebuhr által érintett témák (pl. bűn, eredendő bűn, gőg) szintén elkezdtek közeledni Ágostonhoz.
- A Fox (1985) által idézett levelek alapján H. Richard Niebuhr és Joseph Haroutunian kritikái hatással voltak Reinholdra a teológia és azon belül Ágoston felé való elmozdulásban.
- Niebuhr Ágostonnal szembeni komoly kritikája elsősorban protestáns háttérének, társadalmi aktivizmusának és Ágoston mélyebb ismereteinek hiányával magyarázható. Kisarkított Ágoston-értelmezése – amely később lényegesen megváltozik – megalapozatlan érvekben nyilvánult meg, amelyeket az Ágostonról szóló másodlagos irodalomnak kell ellensúlyoznia.

3.5. *Negyedik eszmei életszakasz (1940-1952) – Ágoston, az “első teológus”*

- Az 1940-es évek új irányokat hoztak Niebuhr életébe. Meggyőződéses antipacifistává vált, aki komoly szellemi harcot folytatott a náciizmus és később a kommunizmus ellen. Ekkor érhető tetten Niebuhr tudományos munkásságának csúcspontja is.

- Bár az Ágostonra való hivatkozások marginálisak, a *Christianity and Power Politics* (Niebuhr, 1940) megjelenésével és a Gifford Lectures megtartásával Niebuhr végleg elhagyta azt a nézetet, hogy a keresztény hit egyenlő az elmúlt század erkölcsi idealizmusával. Később ezt a változást Ágostonnak tulajdonította (Niebuhr, 1961 [1956]).
- A *The Nature and Destiny of Man* (Niebuhr, 1964) áttörést hozott Niebuhr Ágoston-értelmezésében. Nem csak elemzi, hanem új megvilágításba helyezi Ágoston Isten képmosságának tanát, a bűn, az eredendő bűn, és kegyelem doktrínáját, valamint társadalmi gondolkodását. Ágoston Niebuhr teológiai gondolkodásának részévé vált, amely hatás élete végéig megmaradt.
- Számos tényező készítette Niebuhrt a szemléletváltásra: az Ágoston íásaiban való elmélyülés, a teológiai hagyomány utáni kutatás, az ágostoni érvek történelmi környezetre vonatkozó plauzibilitása, a neoplatonizmushoz való megengedő hozzáállás, valamint az a tény, hogy Ágoston hasznosnak tűnt a modern racionalistákkal és idealistákkal szemben. Mindazonáltal a *Christianity and Classical Culture* (Cochrane, 1940) és Niebuhr e könyvről írt recenziója alapján az is világos, hogy Niebuhr elképzeléseire Charles Norris Cochrane kanadai történész hatással volt.
- Bár Niebuhr fő műve, a *The Nature and Destiny of Man*, uralta ezt a szakaszt, a *The Children of Light and the Children of Darkness* (Niebuhr, 1944), a *Discerning the Signs of the Times* (1946), a *Faith and History* (1959), és a *The Irony of American History* (Niebuhr, 1952) is röviden áttekintésre került, arra fókuszálva, hogy e könyvek hogyan járultak hozzá Niebuhr Ágoston-értelmezésének alakulásához.
- Az ortodox kereszténység egyszerű képviselőjéből Ágoston lett az „első teológus.” Ő volt az első teológus, aki megértette az ember istenképmásról szóló keresztény tanítás minden következményét. Szakítva a klasszikus felfogással, ő volt az első, aki világosan megfogalmazta a történelmet a kegyelem és a bűn viszonyában. Újra bevezette a bűn páli fogalmát, amely elismerte, hogy nem a végesség, hanem a végesség látszata; így a gőg a bűn lényege. Végül ő volt az első teológus, akinek volt történelemérzéke.
- Továbbá Ágoston egy másik értelemben is nélkülözhetetlen teológussá vált Niebuhr számára. Ágoston ugyanis az emberi természetről, a bűnről, az eredendő bűnről és a történelem értelmezéséről vallott nézeteivel Niebuhr gondolkodásának egyik

legmeghatározóbb teológusává vált. Még azok a niebuhri könyvek is Ágoston jegyeit viselik magukon, amelyekben Ágoston neve nem szerepel.

3.6. Ötödik eszmei életszakasz (1952-1958) – Ágoston, a keresztény realista

- Niebuhr kíméletlen munkatempója 1952-ben ért véget, amikor egy kisebb agyvérzessorozat érte, amely súlyos fizikai és szellemi következményekkel járt. Bal oldala hosszú időre mozgásképtelenné vált, és gyengesége korlátozta szellemi munkáját is, különösen a nyilvános előadások megtartásának terén. Folytatta tudományos munkáját az Unionban, de a fizikai trauma, és az, hogy nem tudta folytatni korábbi – rohanó – életét, tartós depressziót okozott.
- Niebuhr Ágoston-értelmezésének fénypontja ebben a szakaszban található. A *Christian Realism and Political Problems* (Niebuhr, 1953) bevezetőjében Niebuhr a tudományos kultúrával szemben alternatívaként kínálja fel keresztény realizmusát, és megelőlegezi Ágoston relevanciáját.
- Az *Augustine's Political Realism* című esszé az egyetlen Niebuhr könyveiben, ahol egy egész esszét szentel Ágostonnak, és csak Ágostonról mint szerzőről ír külön esszét Niebuhr. Egy könyvében sem található külön cikk, fejezet, vagy esszé Szent Pál, Luther, Kálvin, Kierkegaard, Pascal vagy Marx gondolatairól. Ez a tény azt jelzi, hogy Ágostonnak kitüntetett helye volt Niebuhr gondolkodásában. „Valószínűleg Szent Ágoston volt a kedvence” – visszhangzik Ursula kijelentése (Niebuhr, 1991, p. 3). Továbbá, az esszé tartalma is megerősíti ezt a kiemelkedő szerepet, ami Niebuhr Ágoston iránti szimpátiájának tetőpontját eredményezi.
- Anélkül, hogy ellentmondásokba kerülne, Niebuhr úgy tudott kilépni Cochrane árnyékából, hogy értelmezésébe bevezette a realizmust és Ágoston szeretet-etikáját. Az a rengeteg példa, amely Ágoston alkalmazhatóságára utal, tovább erősítette Ágoston gondolatainak relevanciáját. Végül Niebuhr nem kevesebbet állít, minthogy Ágoston „megbízhatóbb útmutatónak bizonyul, mint bármelyik ismert gondolkodó” (Niebuhr, 1953, p. 146).
- Bár a *Self and the Dramas of History* (Niebuhr, 1955) nem tudott komoly adalékokkal szolgálni, ebben a szakaszban Niebuhr Ágostont a keresztény realizmus alapító atyjává tette. Emellett Ágoston Niebuhr politikai gondolkodásának központi alakjává vált. Niebuhr tizenkilenc könyvet írt, és az *Augustine's Political Realism* az egyetlen hely, ahol

szisztematikusan ír a realizmus és az idealizmus definíciójáról. Nem Niebuhr volt az első, aki Ágostont realistának titulálta. Értelmezése mégis oly meggyőző és megalapozott volt, hogy – országos hírnevével megtámogatva – Ágoston a realisták számára hivatkozási pont lett.

3.7. Hatodik eszmei életszakasz (1958-1971) – Ágoston, a merev keresztény realista

- Niebuhr 1960-ban vonult nyugdíjba az Union Theological Seminary-ből, ahol több mint harminc évig tanított. Kései írásai, köztük a *Pious and Secular America* (Niebuhr, 1958a), a *The Structure of Nations and Empires* (1959), és a *Man's Nature and His Communities* (1965) a változások jeleit hordozzák. Niebuhr – többek között – kevésbé polemikus, elkezdte értékelné a konzervativizmus bizonyos értékeit, és hangsúlyozta a zsidó és katolikus társadalmi gondolkodás gazdagságát. Mindazonáltal ezek nem voltak radikális változások; az új elemek részben olyan új eseményeknek voltak köszönhetőek, amelyek felkeltették Niebuhr figyelmét, és az új érvek beépítése nem érintette Niebuhr érett gondolkodásának magját.
- Ágoston továbbra is gyakori hivatkozási pont maradt, de érthető okokból Niebuhr Ágoston-értelmezésében nem született igazi újdonság. Az egyetlen lényeges változás az, hogy Ágoston *civitas Dei* koncepciója gyakrabban fordul elő, és pesszimizmusának negatív következményei hangsúlyosabban jelennek meg; így vált Ágoston merev keresztény realistává.

3.8. Lezárás

- A zsidó profétizmus, beleértve a társadalmi igazságosságra való hajlamot és a prófétai szerepet, már korán, sokkal korábban jelen voltak Niebuhr gondolkodásában, mint Ágoston. Az is bemutatásra került, hogy ez a hatás Niebuhrben élete végéig megmaradt. Ezt az eszmei hagyományt azért volt szükséges kihangsúlyozni, mert Niebuhr gondolkodásához tartozik, és az ágostoni szál ellensúlyozására használható.
- Bár a disszertáció szándékosan kerülte a keresztény realizmus mélyreható elemzését, megállapítja, hogy Ágoston – anélkül, hogy befolyásolta volna Niebuhr társadalmi igazságosságról alkotott elképzelését – szerepet játszott az emberi természet, valamint a politikai és társadalmi valóság megfelelő megértésében.

- Niebuhr Ágoston-értelmezése megerősítette azt az általános elképzelést, hogy Ágoston kulcsfontosságú volt Niebuhr gondolkodásában. Bár Niebuhr későn fedezte fel Ágostont, teológiai és politikai gondolkodása új impulzusokat szerzett tőle, amelyek élete végéig megmaradtak. Ezért nyugodtan hívható Niebuhr Ágoston tanítványának.
- Niebuhr gondolkodásának egyik állandó vonása, amely az elsőtől az utolsó könyvig nyilvánvaló, hogy szinte mindenkit kritizál. Ha valamelyik szerzőt vagy eszmét hosszasan tárgyalja (a görögöktől a kortársakig), Niebuhr a kritika célpontjaként kezeli őket. Így tökéletesen illik Niebuhrre, amit Cochrane állított: „Ahogy a keresztények (kevésbé nagyvonalúan) fogalmazznak, az igazsághoz a legjobb megközelítés a tévedések tanulmányozása” (Cochrane, 1940, p. vii). Ez alól Ágoston sem volt kivétel. Ezért Niebuhr nemcsak Ágoston tanítványa és kritikusa, hanem „Ágoston kritikus tanítványa” volt.

4. Jelentős hivatkozások

Augustine, St. (2019): *The Complete Works of Augustine*. Kindle Edition.

Bennett, John Coleman (1941): *Christian Realism*. Charles Scribner's Sons: New York.

Bennett, John Coleman (1967): John C. Bennett. In: Patrick Granfield: *Theologians at Work*. The Macmillan Company: New York; Collier – Macmillan Ltd: London. 195-208.

Bingham, June (1961) *Courage to Change. An Introduction to the Life and Thought of Reinhold Niebuhr*. Charles Scribner's Sons: New York.

Brooks, David (2007. April 26): Obama, Gospel and Verse. *The New York Times*. Online Version. <http://www.nytimes.com/2007/04/26/opinion/26brooks.html> (Accessed 2022. 10. 16).

Bruno, Michael J. S. (2014): *Political Augustinianism: Modern Interpretations of Augustine's Political Thought*. Fortress: Minneapolis.

Chadwick, Henry (2001): *Augustine. A Very Short Introduction*. Oxford University Press.

Charles, Lemert (2011): *Why Niebuhr Matters?* Yale University Press: New Haven and London.

Elshtain, Jean Bethke (1995): *Augustine and the Limits of Politics*. University of Notre Dame Press: Notre Dame.

Fox, Richard Wightman (1985): *Reinhold Niebuhr. A Biography*. Cornell University Press.

Gregory, Eric (2008): *Politics and the Order of Love. An Augustinian Ethic of Democratic Citizenship*. The University of Chicago Press: Chicago and London.

Kroner, Richard (1961): The Historical Roots of Niebuhr's Thought. In: W. Kegley – Robert W. Bretall (eds.): *Reinhold Niebuhr. His Religious, Social and Political Thought*. The Macmillan Company: New York. 177-192.

Lovin, Robin W. – Mauldin Joshua (eds.) (2021): *The Oxford Handbook of Reinhold Niebuhr*. Oxford University Press.

Lovin, Robin W. (1995): *Reinhold Niebuhr and Christian Realism*. Cambridge University Press: Cambridge.

Merkley, Paul (1975): *Reinhold Niebuhr. A Political Account*. McGill-Queen's University Press: Montreal and London.

Niebuhr, Reinhold (1928): *Does Civilization Need Religion?* The Macmillan Company: New York.

Niebuhr, Reinhold (1932): *The Contribution of Religion to Social Work*. New York School of Social Work. Columbia University Press: New York.

Niebuhr, Reinhold (1934): *Reflections on the End of an Era*. Charles Scribner's Sons: New York.

Niebuhr, Reinhold (1935): *An Interpretation of Christian Ethics*. Harper & Brothers.

Niebuhr, Reinhold (1937): *Beyond Tragedy: Essays on the Christian Interpretation of History*. Charles Scribner's Sons: New York.

Niebuhr, Reinhold (1937): The English Church: An American View. *Spectator* 157. 4 September 1936, pp. 9-10. <http://archive.spectator.co.uk/article/4th-september-1936/9/the-english-church-an-american-view> (Accessed, 2021. 10. 21).

Niebuhr, Reinhold (1939): The Ten Years That Shook My World. *The Christian Century. A Journal of Religion*. 26th April. Vol 56. Iss 17. 542-546.

Niebuhr, Reinhold (1940): *Christianity and Power Politics*. Charles Scribner's Sons: New York.

Niebuhr, Reinhold (1946): *Discerning the Signs of the Times*. Charles Scribner's Sons: New York.

Niebuhr, Reinhold (1953): *Christian Realism and Political Problems*. Charles Scribner's Sons: New York.

Niebuhr, Reinhold (1955): *The Self and the Dramas of History*. Charles Scribner's Sons: New York.

Niebuhr, Reinhold (1957): *Leaves from the Notebook of a Tamed Cynic*. Meridian.

Niebuhr, Reinhold (1958a): *Pious and Secular America*. Charles Scribner's Sons: New

Niebuhr, Reinhold (1958b): Interview with Reinhold Niebuhr. Interviewer: Mike Wallace. *ABC Television Network*. Available at: <https://hrc.contentdm.oclc.org/digital/collection/p15878coll90/id/57/> (Accessed 2022. 07. 12.).

Niebuhr, Reinhold (1958c): Reinhold Niebuhr timeline: Accepts position at Princeton. In: *On being With Krista Tippett* (October 25, 2007). Correspondence with Bishop Will Scarlet. Reinhold Niebuhr Papers: Library of Congress. Available at: <https://web.archive.org/web/20150402091658/http://www.onbeing.org/program/moral-man-and-immoral-society-rediscovering-reinhold-niebuhr/extra/reinhold-niebuhr-timel-39> (Accessed 2022. 12. 19).

Niebuhr, Reinhold (1959): *The Structure of Nations and Empires*. Charles Scribner's Sons: New York.

Niebuhr, Reinhold (1960): *Reinhold Niebuhr on Politics*. Harry R. Davis & Robert C. Good (eds.) Charles Scribner's Sons: New York.

Niebuhr, Reinhold (1961): Intellectual autobiography of Reinhold Niebuhr. In: Charles W. Kegley – Robert W. Bretall (eds.): *Reinhold Niebuhr. His Religious, Social and Political Thought*. The Macmillan Company: New York.

Niebuhr, Reinhold (1962): Must We Do Nothing? In Harold E. Fey & Margaret Frakes (eds.) *The Christian Century Reader*. Association Press. New York. 222-228.

Niebuhr, Reinhold (1964): *The Nature and the Destiny of Man. A Christian Interpretation*. Westminster John Knox Press. (In the text, *The Nature of Man* was denoted as 1964a, while *The Destiny of Man* as 1964b).

Niebuhr, Reinhold (1965): *Man's Nature and His Communities*. Charles Scribner's Sons: New York.

Niebuhr, Reinhold (1966): An Interview with Reinhold Niebuhr. Interviewed by Granfield, Patrick. *Commonweal*. <https://www.commonwealmagazine.org/interview-reinhold-niebuhr>. (Accessed 2023. 06. 22).

Niebuhr, Reinhold (1967): *Love and Justice: Selection from the Shorter Writings of Reinhold Niebuhr*. D. B. Robertson (eds.) Meridian Books: Cleveland and New York.

Niebuhr, Reinhold (1977): *Young Reinhold Niebuhr. His Early Writings 1911-1933*. William G. Chrystal (ed.) The Pilgrim Press: New York (Kindle Edition).

Niebuhr, Reinhold (1984): Reply to the Interpretation and Criticism, by Reinhold Niebuhr. In: Charles W. Kegley – Robert W. Bretall (eds.): *Reinhold Niebuhr. His Religious, Social and Political Thought*. The Pilgrim Press: New York.

Niebuhr, Reinhold (1986): *The Essential Reinhold Niebuhr: Selected Essays and Addresses*. Robert McAfee Brown (ed.). Yale University Press: New Haven and London.

Niebuhr, Reinhold (1991): *Remembering Reinhold Niebuhr: Letters of Reinhold and Ursula M. Niebuhr*. San Francisco: Harper Collins Publishers.

Niebuhr, Reinhold (1996): *The Nature and the Destiny of Man. A Christian Interpretation*. Westminster John Knox Press.

Niebuhr, Reinhold (2001): *Moral Man and Immoral Society*. Westminster John Knox Press.

Niebuhr, Reinhold (2008): *The Irony of the American History*. University of Chicago Press.

Niebuhr, Reinhold (2011): *The Children of Light and the Children of Darkness*. Chicago University Press: United States of America

Paispais, Vassilios (2016): Overcoming 'Gnosticism'? Realism as political theology. *Cambridge Review of International Affairs*, 29:4, 1603–1623.

Tsonchev, Tsoncho (2017): Martin Luther's Political Theology: Freedom is Obedience, Justice is Love. *The Montréal Review*. February 2017.

Stone, Ronald H. (1992): *Professor Reinhold Niebuhr: A Mentor the Twentieth Century*. Westminster John Knox Press.

5. A szerző korábbi, témában írt művei

Darabos, Ádám (2021a). Szekuláris vallások és a kommunista vallás Reinhold Niebuhr gondolkodásában. *Politikatudomány Online 2021/1*. 1-12.

Darabos, Ádám (2021b). 'Theologians' on Modern Politics – H. Richard Niebuhr. *Hungarian Conservative Online* (08. 12. 2021) <https://www.hungarianconservative.com/articles/philosophy/theologians-on-modern-politics-h-richard-niebuhr/>. (Accessed 2022. 10. 14).

Darabos, Ádám (2022a): Az „első nagy realista” nyomdokaiban: Reinhold Niebuhr Szent Ágoston-képe. *Politikatudományi Szemle*, XXXI:2. pp. 92-112.

Darabos, Ádám (2022b): 'Theologians' on Modern Politics: John C. Bennett. *Hungarian Conservative Online*. 27. 04. 2022. <https://www.hungarianconservative.com/articles/philosophy/theologians-on-modern-politics-john-c-bennett/>. (Accessed 2022. 10. 31).

Darabos, Ádám (2022c): 'Theologians' on Modern Politics: Paul Tillich. *Hungarian Conservative Online*. 11. 05. 2022. <https://www.hungarianconservative.com/articles/philosophy/theologians-on-modern-politics-paul-tillich/>. (Accessed 2022. 10. 31).

Darabos, Ádám (2016): *Reinhold Niebuhr és a keresztény realizmus*. Unpublished article for the Bibó István College for Advanced Studies

Darabos, Ádám (2017): *Reinhold Niebuhr és a keresztény realizmus*. MA thesis, Corvinus University of Budapest.

Darabos, Ádám (2020): Niebuhr Magyarországon. *Website of Danube Institute*. <https://danubeinstitute.hu/hu/kutatas/niebuhr-magyarorszagon> (Accessed 2023. 06. 19.)

Darabos, Ádám (2020): Christian realism – current debates and origins. *Website of Danube Institute*. <https://danubeinstitute.hu/hu/kutatas/christian-realism-current-debates-and-origins> (Accessed 2023. 06. 19).

Nyirkos, Tamás – Jancsó, András – Darabos, Ádám (2020): Theories of War: Christian and secular perspectives. *Website of Danube Institute*. <https://danubeinstitute.hu/hu/kutatas/theories-of-war-christian-and-secular-perspectives> (Accessed 2023. 06. 19).

Darabos, Ádám (2021): Theologians on Modern Politics: Reinhold Niebuhr. *Hungarian Conservative Online*. 2021. 08. 27. <https://www.hungarianconservative.com/articles/philosophy/theologians-on-modern-politics-reinhold-niebuhr/> (Accessed 2023. 06. 19).

Darabos, Ádám (2021): Dilemmas of the Serenity Prayer – and the Possible Conclusions. *Hungarian Conservative Online*. 2021. 12. 26. <https://www.hungarianconservative.com/articles/culture-society/dilemmas-of-the-serenity-prayer-and-the-possible-conclusions/> (Accessed 2023. 06. 19).

Darabos, Ádám (2023): „Mindannyiunk atyja” - Reinhold Niebuhr nemzetközi kapcsolatok realizmusának kialakulása. *Századvég* (Accepted Manuscript).